

Kurucz Ádám

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltára, Miskolc
kurucz.adam87@gmail.com

KUN PÁTER A 21. SZÁZADI TÖRTÉNETÍRÁSBAN

Pater Kun in the historical records of the 21st century

Kun pater u istorijskim zapisima 21. veka

A tanulmány a Budapest 1944–1945-ös ostroma alatt elkövetett nyilaskeresztes atrocitások egyik legismertebb elkövetőjével, Kun Andrással, ismertebb nevén Kun páterrel foglalkozik, azt vizsgálva, hogy évtizedek távlatából, történettudományi megközelítéssel miként interpretálhatók a nevéhez fűződő bűnelkövetések. A sajtóban, majd a szakirodalomban meggyökeresedett nézettel szemben – mely kritika nélkül, tényként kezel minden fellelhető forrást – egy új megközelítési szempontot javasol: a „démonizálás” helyett egy szigorúbb forráskezelésen alapuló témafeldolgozást. Ennek felvezetéseként korábban megjelent munkák azon részleteit tárgyalja, melyek szükségessé tesznek egy másfajta perspektívát. A dolgozat felidéz olyan forrásokat, melyeket mindeddig nem dolgozott fel a kutatás, azzal a céllal, hogy a gyakorlatban is bemutassa azt, hogy a forráskritika a történetek relativizálása nélkül is lehetővé teszi több oldal véleményének ismertetését.

Kulcsszavak: Kun András, nyilaskeresztes párt, katolikus egyház, Budapest ostroma, népbírótság

EGY „DÉMON” SZÜLETÉSE

A második világháború, Budapest ostroma és a holokauszt hetvenedik évfordulója fokozottan irányította 2014–2015-ben a kutatások figyelmét eseményekre és áldozatokra egyaránt. A háborús bűnök elkövetői kevésbé kerültek középpontba, de közülük kiemelten sokat foglalkozott a szakirodalom Kun Andrással. Az egykori minorita szerzetest 1945-ben háborús és népellenes bűnök elkövetésével vádolták meg, és a Maros utcai kórházban elkövetett gyilkosságokban,

valamint számos más tettegességben bűnösnek is találták. Tetteiről már „működése” idején is rémregénybe illő történetek terjedtek szájról szájra. A háború után, hírhedtségét kihasználva, sokszor rajta keresztül igyekeztek lejártni a katolikus klérust, alakjával azonosítva a papság tipikus példáját (LÁSZLÓ 2005: 331). Az országgyűlésben már 1947-ben utalt Ries István szociáldemokrata igazságügy-miniszter az egyházi tanítás és az erőszakos bűncselekmények összeegyeztethetőségére:

„Én nem tartom kizártnak, hogy akár Kun páter, akár Ladomérszky az egyház előírásainak eleget tett és azután ment gyilkolni” (ON 2. 1947: 283). Az említett dr. Ladomérszky Béla (1908–1987/1988) szegedi görögkatolikus pap 1939-ben már bizonyosan tagja volt a Nyilaskeresztes Pártnak és – ahogy arról az alábbiakban még szó lesz – a nemzetiszocialista eszmék, valamint az egyházi tanítás „közös gyökereit” hirdette (MIKLÓS 2006: 314). Bár Ries István megpróbálta tevékenységét Kun páterével összemოსni, Ladomérszky nevéhez nem köthetők bűncselekmények.

Dobi István kiscgazdapárti földművelésügyi miniszter 1948-ban Tatán elmondott beszédében szintén példaként hozta fel előbbi személyét:

„Szó sincs a vallás vagy az egyház elleni állásfoglalásról. De igenis elítéljük azoknak az egyházi személyeknek a magatartását, akik összetévesztik saját politikai felfogásukat a lelkek feletti hatalmukkal, és így helytelen útra tévednek. [...] Ugyanez a fölfogásunk Zadravetz püspök és Kun páter esetében is” (MTI MOT 1948. június 13.: 4).

Kun Andrászt azonban elsősorban nem a politikai felszólalásokból ismeri az utókor. A háború után, a sajtóban kezdettől fogva démonizált (lásd: PALÁSTI 1946) pap alakja a visszaemlékezésekben és a naplóirodalomban napjainkig feltűnik és – ahogy említettem – az egyre bővülő szakirodalom is részletesen foglalkozik tetteivel. Felmerülhet azonban a kérdés: egy politikától is áthatott témában, egy máig indulatokat generáló személy bűnelkövetéseit lehet-e úgy interpretálni, hogy az a realitások talaján maradjon, de semmiképpen se relativizálja, hanem pontosítsa az elkövetett bűntettek súlyát. A következőkben történettudományi megközelítésből vizsgálom az egykori minorita szerzetes tetteinek feldolgozásait három meghatározó történeti munkán keresztül (CSONKA 2015; PELLE 2015; BUDAI-S. 2016).

„EGY MINORITA SZERZETES A NYILASOK SZOLGÁLATÁ-
BAN – KUN ANDRÁS ÉLETE”

Csonka Laura történésznek 2015-ben jelent meg második tanulmánya a témában: *Egy minorita szerzetes a nyilasok szolgálatában – Kun András élete* (CSONKA 2015). A szerző korábbi, *Kun páter a népbíróság előtt* (CSONKA 2014) című tanulmányára itt nem térek ki, tekintettel arra, hogy az mindössze a népbírósági tárgyalás eseményeinek feldolgozására szorítkozik.

1. ábra. Kun páter alakja a kor egyedüli vicclapjában, a *Ludas Matyi*-ben is feltűnt. „Elszámolás és leszámolás. Számológépeken, fejszámoló és számológépesített osztagok bevonásával állítják össze Kun páter gyilkosságait” (*Ludas Matyi* 1945. 19. 6.). A kép digitális utómunkálatait a szerző végezte

A tizenhárom oldalas írás címben megtévesztő lehet, ugyanis nem tekinthető biográfiának, hiszen a 34 éves korában, 1945. szeptember 19-én kivégzett páter első 32 évét mindössze fél oldalon tárgyalja. Erről az életről valóban csak töredékes adatok állnak rendelkezésre a kutatás jelenlegi állása szerint, azonban vannak még feltárható források. Korábban nem került ismertetésre, hogy 1942-ben rövid ideig a nyírбátori minorita rendházban szolgált, ahol március és

június között szinte minden nap misézett. Érdekes adalék, hogy politikai nézeteit már ekkor sem rejtette véka alá, úrnapi prédikációjáról azt jegyezték fel a rendház naplójába, hogy „nyilas pártbeszédnek is beillett volna”. A települést június 29-én hagyta el „nem éppen épületes eszmecsere után, melyet rendtársaival folytatott”. A rendház naplójának írója pedig szinte előrevetítette a szomorú jövőt: „Megígéri jó fiú lesz s bejelenti fogunk mi még hallani róla. Csak minél kevesebbet, ha csak azt levonhatjuk, amire az eddigi viselkedése után kilátás van” (MNL SZSZBML XII. 32).

Részletesen – korábban fel nem tárt levéltári források alapján – mutatja be Kun András és a katolikus egyház hivatalos szerveinek konfliktusoktól nem éppen mentes kapcsolatát 1944 elejétől az 1945-ös népbírósági tárgyalásáig. Azt azonban tévesen állapítja meg, hogy Kun Magyarország német megszállása után annak ellenére lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, hogy „ez egyházi személynek nem volt engedélyezett” (CSONKA 2015: 90). A püspöki kar mindössze óvatosságra intette a papokat, de nem tiltotta az említett politikai tömörülésbe való belépésüket – miként arra Gergely Jenő történész is rávilágított (GERGELY 1995: 706). Említést érdemel ennek mezsgyéjén az is, hogy amikor Bálint György, a „hírhedt nyilas plébános” (SIPOS 1966: 75) beadványban kérte a püspöki kar megnyilatkozását a hungarista mozgalommal és a nemzetiszocializmussal szemben, akkor Serédi Jusztinián hercegprímás ezt az állásfoglalást – illetve annak elmaradását – Rómára hárította (BEKE 1992: 231). Bálint György mendei (Pest megye) plébánost személyes nézetei motiválták, amikor az egyház hivatalos véleményét kérte. A háború alatt mint tábori lelkész a szószéken a *bolsevizmus* ellen prédikált, a háború folytatására buzdította a katonákat és a Zsidókérdést Kutató Magyar Intézet lapjában, a *Harcban* jelent meg közleménye. 1945-ben a népbíróság – enyhítő körülmények figyelembevételével – kilenc hónapi börtönbüntetésre ítélte (SZABAD NÉP 1945. december 12.: 3).

A volt szerzetespap Budapest ostroma alatti tevékenységét tárgyaló, *A rettegett Kun páter* című fejezetben folytatja az értékes forrásfeltáró munkát, a vádlott elkövetett bűntetteinek ismertetését. A források immáron nem levelek, jelentések, utasítások, hanem népbírósági vizsgálati dossziékból származó tanúvallomások. Itt hiányérzete támadhat az olvasónak: elmarad a nyomozati dokumentumokban foglaltak kritikai vizsgálata, a történész tényként ismerteti az egykor elhangzottakat.

Megtudhatjuk, hogy tárgyalását megelőzően – vallatása során – először tagadta az ellene felhozott vádakát, majd – a szerző véleménye

szerint erőszak alkalmazásával (CSONKA 2015: 99) – a népügyészség elérte a beismerő vallomás aláírását, de ezt később visszavonta, és mindvégig cáfolta a komolyabb bűncselekmények elkövetését. Csonka Laura feltételezése ebben egybevág a vádlott tárgyaláson hangoztatott állításával, miszerint nyomozati vallomása „nem felel meg a valóságnak”, mert veréssel kényszerítették a megszerkesztett jegyzőkönyv aláírására (ÁBTL 3.1.9. V-119575). A tárgyaláson új vallomást tett – ezt csak 2015-ben tárta Balogh Gábor történész a nyilvánosság elé (BALOGH 2015: 451–455) –, de a szóban forgó tanulmányban – a korábbi gyakorlathoz hasonlóan – elmarad a két önvallomás és a tanúvallomások közötti ellentmondások ismertetése.

Az olvasó számára nem derül ki, hogy az ismertetett tragikus események részleteikben nem abszolút történelmi tények, hanem a legtöbb esetben más forrással össze nem vethető egyéni állítások, melyek szubjektív élmények emlékein alapulnak. Ennek hangsúlyozásával elkerülhető lett volna olyan büntettek bizonyított eseményként való leírása – például, a páter többeket maga végzett ki a pártház udvarán, valamint „az irányításával megközelítőleg 280 személyt lőttek a Dunába a pártszolgálatosok” (CSONKA 2015: 97) –, melyek a vádiratban nem szerepeltek és a tárgyaláson sem hangoztak el.

„A NYILAS TERROR BUDÁN”

Szintén 70 évvel Kun András kivégzése után jelent meg Pelle János *A nyilas terror Budán* című tanulmánya (PELLE 2015), melynek nem kizárólagos témája az egykori szerzetes tetteinek vizsgálata, de oldalakon keresztül tárgyalja azokat. A cikkel azért is tanácsos foglalkozni, mert Pelle több – máshol nem olvasható – megállapítást tesz Kun Andrásra vonatkozóan. Úgy vezeti be személyét, hogy „ő volt a kórházakban végrehajtott tömeges gyilkossággal egybekötött razziák »specialistája«” (PELLE 2015: 71), majd ezt alátámasztandó – sajnos forrásmegjelölés nélkül – eseteket sorol fel. Figyelemre méltó állítás ez, összefüggésben azzal, hogy a népbíróság is „csak” a Maros utcai kórházban elkövetett tömeggyilkosság esetében látta bizonyítottnak az általa történt elkövetés tényét.

A szerző szerint a páter „a végsőig való kitartás propagandistája, példaképe, fanatikus prófétája” volt (PELLE 2015: 71). Valóban, Vajna Gábor belügyminiszter propaganda-előadások tartásával bizta meg (ÁBTL 3.1.9. V-119575), de arra vonatkozóan – a témában folytatott kutatásaim során – nem találtam adatot, hogy bárki is példaképként

vagy prófétaként tekintett volna rá – és erre vonatkozóan itt sem találunk példákat. Nem Kun András volt az egyetlen pap, aki propaganda jellegű előadásokat tartott. A már említett Ladomérszky Béla egy soproni előadásáról Német Alajos – aki érdeklődőként hallgatta – a következőket jegyezte le naplójában: „Egy elméleti előadást hallottunk a Szálasi-féle nyilasok »országmentő« vagy talán »országépítő« elgondolásairól, majd a tanítókat, kántorokat és papokat érdeklő anyagi ügyek megbeszélése következett” (HILLER–NÉMETH 1978: 224).

Megtudhatjuk, hogy „a páter vezetésével megalakult a legfanatikusabb nyilasok szektája” (PELLE 2015: 74), valamint „az 1944 novemberét követő hónapokban megteremtette a »nyilas hitvalló egyház« alapjait, öntörvényű millenáris szekta vezérévé vált, akinek legfőbb célja az apokalipszis előrehozatala, a bűnös világ végső megtisztítása volt” (PELLE 2015: 78). Pelle többször hangsúlyozott állítása, Kun szektaalapító-vezető szerepe az, melyre érdemes kitérni. Amennyiben ilyen közösséget hozott létre, nyilvánvalóan tudatosan tette. Ismernie kellett a szekta szó jelentését is – ami papi tanulmányaira való tekintettel nem lehet kétséges –, hiszen ha ő maga nem is tartotta szektának az általa vezetett vallási közösséget, tudnia kellett, hogy a kívülállók szemében mikor minősül annak. Az 1929-ben kiadott *Tolnai Új Világlexikona* – kortárs meghatározást idézve – szerint a szekta „olyan kisebb, főként vallási közösség, amely a nagy tömeg nézetétől eltérő elveket vall és különleges szokásoknak hódol. A szekták legnagyobb része nem azért válik el az egyháztól, mert valamely új igazság körül csoportosul, hanem azért, mert az egyházak ellen bibliai szempontból van kifogása” (TÚV 16: 143) – ettől mai fogalmaink sem térnek el jelentősen.

Ezzel szemben tudvalevő, hogy „a hungarizmus tanai alapvetően támogatták a hitéletet, sőt kötelező keresztény vallásosságot írtak elő a társadalom tagjai számára” (KOVÁCS 2009: 146). Fennmaradt beszédek és írások is tanúskodnak arról, hogy a hungarista érzelmű papok (például dr. Ladomérszky Béla görögkatolikus, Paczolay György református, Pröhle Sándor és Böröcz Sándor evangélikus lelkészek) épp arra törekedtek, hogy a bibliai és egyházi tanítással összeegyeztessék a hungarista eszmerendszert. Dr. Ladomérszky Béla szegedi parókus rádióbeszédében hangzott el: „A hungarizmus megteremti azt az embertípust, amely megtestesíti a természetes erényeket s ebben az embertípusban kiteljesedhet az egyház lelki munkája folytán a krisztusi ember” (MTI Külföldi-belföldi hírek 1944. október 28.: 6–7., vö.: VIRRADAT 1944. október 30.: 4). Máshol pedig így fogal-

mazott: „A Hungarizmus eszmerendszere a krisztusi kereszténységre épült fel, minden terve és célkitűzése gyakorlatain és építőén keresztény” (PÁPA ÉS VIDÉKE 1944. november 5.: 1).

Ennek jegyében látott napvilágot például dr. Ladomérszky Béla szegedi parókus, Bizó Béla álnéven írt *Hit és haza* című kiadványa is (BIZÓ 1942). Maga Kun András hasonló szellemben mondta beszédeit – több feljegyzés ezt látszik alátámasztani. „Amennyire fél füllel odafigyeltem – írta például Zimándi Pius István premontrei atya naplójában 1944. november 2-án –, ügyelt, hogy előadása, »A kereszténység és a hungarizmus« ne sértse az egyházat” (ZIMÁNDI 2015: 323).

Ezek alapján az a hipotézis, hogy a nyilas különítmények tagjai valamiféle különálló vallási közösségnek tekintették volna magukat, meglehetősen gyenge lábakon áll. Ami a páter vezető szerepét illeti, az irányában tanúsított elfogultsággal nem vádolható népbíróság anynyit talált megállapíthatónak – Fehérhegyi Katalin vallomása alapján – hogy a vádlott Megadja Ferenc megtorlásvezető helyettese volt, de az fel sem merült – még a vádiratban sem –, hogy bármiféle szektavezető szerepet töltött volna be. A Nyilaskeresztes Párt részéről sem kapott komolyabb vezető szerepet egyházi ügyekben. Az 1945. március 1-jével létrehozandó papi hivatásrend – a hungarista államszervezet hivatásrendekre osztotta volna fel a társadalmat – felállítására dr. Ladomérszky Bélát és egy újpesti hittantanárt kértek fel, de a felettes egyházi hatóságok ellenállása miatt erre nem került sor (LÁSZLÓ 2005: 331., vö.: MIKLÓS 2006: 314).

A cikkből az derül ki, hogy tárgyalása során gyilkosságait formálisan ugyan nem ismerte be, de csak „erőtlenül” tagadta őket. Ez szintén olyan állítás, mely hivatkozást érdemelt volna, ugyanis még a *Népszava* is úgy fogalmazott, hogy a páter „makacsul tagadta a terhére rótt bűncselekményeket” (NÉPSZAVA 1945. szeptember 20.: 1).

Pelle végezetül megjegyzi, hogy Kun a „papi, szerzetesi lelkiismeretével össze tudta egyeztetni a gyilkosságait” (PELLE 2015: 83). Forrásmegjelölés hiányában nem tudni, ezt mire alapozza a szerző, de tárgyalása során a tanácsvezetőnek arra a kérdésére, hogy a tettelegességek elkövetésekor nem szólalt-e meg benne a pap, ezt válaszolta: „de igen, lelkiismereti fűró dolgozott bennem” (VILÁG 1945. szeptember 20.: 1). A vele interjút készítő Szirmai (Schwartzkopf) Rezsőnek erre irányuló kérdésére pedig elmondta, hogy a lelkiismeretével való küzdelem hatására idegösszeomlást kapott (SZIRMAI 1993: 183).

„KUN PÁTER A REVERENDÁS GYILKOS”

A témában a legterjedelmesebb – eddig megjelent – feldolgozás Budai-S. Balázs: *Kun páter a reverendás gyilkos* című könyve (BUDAI-S. 2016). Ennek a hátsó borítóján olvasható ismertető szerint a szerző arra vállalkozik, hogy a „mostanában vitás megítélésű” pap „bizonyított és bizonyítatlan bűntetteit” vizsgálja a „modern kriminalisztika és logika szabályai szerint” objektíven. Budai bevallott szándéka, hogy helyére tegye a tények ismeretének hiányára „vagy azok megmásításának szándékára utaló, Kun páter személyét övező, manapság egyre gyakrabban megjelenő morális »tévedéseket« is”. Már itt feltűnő, hogy a történettudományi megközelítés nem szerepel a felsorolt vizsgálati szempontok között, és a szerző egy prekonceptióra építkezik: nem a források vizsgálata alapján akar konzekvenciát levonni, hanem már kialakult „Kun páter-képéhez” igyekszik összeválogatni az azt megerősítő forrásokat.

Ezt bizonyítja az is, hogy az az érdeklődő, aki arra számít, hogy egy vitás megítélésű történelmi személy képe rajzolódik majd ki a sorok közül, csalódottan teszi le a könyvet. Ugyanis annak ellenére, hogy Budai az előszóban kitér arra, hogy a népbíróságok szakmai színvonalára „ennyi évtized után alapot és kiváló táptalajt ad a különböző háborús bűnök miatt elítéltek mai szerezcsenmosdatóinak” (BUDAI-S. 2016: 4), művében egyetlen utalást sem tesz arra vonatkozóan, hogy mégis kik és milyen fórumon vitatják tetteit. Ugyancsak hiába kerestem az idézett állítás alapját, a témában végzett kutatómunkám során nem tapasztaltam, hogy a tárgyalt személy megítélését illetően tudományos vagy társadalmi vita bontakozott volna ki, ráadásul „mostanában”. A „háborús bűnök miatt elítéltek” tetteinek felülvizsgálatát Kun páter kapcsán nagyon durva általánosítás *szerezcsenmosdatásnak* nevezni. Gondoljunk csak arra, hogy a Kúria bűncselekmény hiányában mentette fel például 2013-ban az 1946-ban népellenes bűntett miatt elítélt Nádasy Oszkár néhai honvéd alezredest (<http://mult-kor.hu>), és számos más elítéltet rehabilitáltak a rendszerváltás óta.

Budai-S. Balázs könyvének pozitívuma, hogy számos levéltári forrást közöl forrásmegjelöléssel, azonban ez már nem mondható el az azokat összekötő szövegrészekről, melyek ezen túlmenően tárgyi tévedéseket is tartalmaznak. Példaként említhető, hogy a hatalomátvételt követően Kun András „a Belügyminisztérium propaganda osztályának lett a vezetője” (BUDAI-S. 2016: 14), holott a Belügyminisztériumnak nem volt propaganda osztálya, mert a „nemzetvédelmi

és propaganda” ügyek intézésére Kassai-Schalmayer Ferenc tárca nélküli miniszter kapott megbízást a Szalasi-kormányban (KOVÁCS 2009: 275). Ezenkívül Kun tárgyalása során is elmondta, hogy feljárt „a propaganda minisztériumba” [sic!], felajánlva szolgálatait, de ott nem vették igénybe munkáját, és nem bízták meg egyetlen feladattal sem (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

„VITÁS” MEGÍTÉLÉS

Kun András tevékenységének és megítélésének ismertetése a fentiekben tárgyalt művekben egyaránt egyoldalú maradt. Budai-S. Balázs könyvének hátsó borítóján olvasható állítására – mely szerint ő egy „mostanában vitás megítélésű” személy – kívánatos bővebben is kitérni, ugyanis könyvéből egy olyan véleményt sem ismerhetünk meg, amely szembemenne a címből kirajzolódó „reverendás gyilkos” képpel. Ennek a hiányosságnak a pótlására összegyűjtöttem azokat a véleményeket, melyekkel alá lehetett volna támasztani egy esetleges vitás megítélés tényét. Lássuk, kik voltak, és miket mondtak vagy írtak azok, akik nem tartották gyilkosnak Kun Andrást.

Az első, ebbe a körbe sorolható elbeszélés a 17 éves Fehérhegyi Katalintól származik, akit apja – aki 1938 óta volt nyilaskeresztes párttag – „már úgyszólván gyermekkorában felvettette a párt tagjai sorába”. Négy elemi és egy kereskedelmi végzett Budán, magán-tisztviselőnek készült. Október 15-e után Bokor Dénes titkárnője, a Hűség Háza jegyzőkönyvvezetője lett (VILÁG 1945. szeptember 30.: 3). Őt Kun András saját védelmében kívánta beidézteni tárgyalására, de végül a vád tanújaként jelent meg. A páter kivégzése után a *Világ* riportere kérdezte az általa látottakról. A lány ekkor már megtette valomását a tárgyaláson, lényegében annak tartalmát mondta el újra:

„Sok borzalmas eseménynek voltam szemtanúja. Az Andrassy út 47. szám alá naponta 3–400 zsidót tereltek fel, elvették mindenüket, kihallgatták és ha nem vallották be »bűnüket«, ütötték verték [öket]. Hasonló vérengzések sorozatának voltam szemtanúja a Hűség Házában, halott embert azonban nem láttam. Nem igaz, hogy a pincékben kízókamrák voltak. Ott a pártszolgálatosok és a hungarista légió tartózkodott” (VILÁG 1945. szeptember 30.: 3).

Beszélt Kun Andrásról is, bár nem abban a szellemben, ahogy a páter várhatta, amikor tanúi között jelölte meg a fiatal lányt:

„Kun páterrel Budán ismerkedtem meg, aki abban az időben a »védelem és megtorló különítmény« vezető-helyettese volt. Úgy

bánt a foglyokkal, mint a megszállott ördög. Izzó fekete szemében a gyűlölet és a gyilkossági vágy lobogott. Saját kezűleg ütötte-verte az embereket, közben természetesen kifosztotta az áldozatait. Sokszor szörnyű volt nézni a vérengzést, amit a páter véghezvitt” (VILÁG 1945. szeptember 30.: 3).

Korábban szintén nem került megemlítésre Oláh Tóth Antal hittanár, aki egy hónappal Kun kivégzése után arról beszélt a diákoknak a Prohászka Ottokár (korábban Papnevelde) utca 6. szám alatti Polgári Leányiskolában, hogy az egykori szerzetes semmilyen különösebb bünt nem követett el, és papokat nem volna szabad letartóztatni és kivégezni (SZABAD NÉP 1945. április 17.: 3).

Kun eszmetársai közül az első visszaemlékezés, amely nem a magyarországi háború utáni politikai környezetben született, Alföldi Gézától (1908–1991), a Nyugat-Németországban működő emigrációs hungarista szervezet, az Institut zur Forschung Neuzetlicher Geschichte und Gesellschaft (Újkori Történelem és Társadalom Kutató Intézet) folyóiratának, a *Hídverőknek* a főszerkesztőjétől (NAPLÓ 1959. június 4.: 2) származik 1951-ből. Alföldit „1944 novemberében államtitkári rangban a honvédelmi minisztériumban, a nemzetvédelmi propaganda osztály vezetőjévé nevezték ki, majd ezután a filmipari alap igazgatósági- és a filmcenzúra ötös tanácsának tagja lett”. Ő volt a magyar–német bajtársi rádióórak előadója is. A végsőig harcoló magyar csapatokkal került 1945 tavaszán Nyugatra, ahol a nyilas emigráció egyik legismertebb írója lett (DOBSZAY 2005: 647).

„Tudom, ismerem azokat a vádakot, amelyeket ellene a népbíróság felvonultatott, a gyilkosságokat, a rablásokat. Nagyon odafigyeltem Kun András tárgyalására. [...] Kun András felemelt fejjel állta a vádakot, vádlott társait a legmesszebb menően, a pap önfeláldozásával és a megbocsátás, az irgalom, a keresztényi szeretet parancsai szerint védelmezte! [...] E sorok írója nem egyszer járta vele a novemberi budapesti éjszakákat, amikor a papi és katonai egyenruhára a város bizonyos részein egy-kettőre eldőrdültek a lövések! E sorok írója nem egyszer volt tanúja annak, hogy mint akadályozott meg Kun András szabálytalanságokat, kegyetlenkedéseket és mentett meg olyan életet, olyan embereket, akik e segítséget azzal hálálták meg, hogy ma a kereszténység leghalálosabb ellenségei! Kun András azzal is vádolták, hogy szeretőket tartott, részegeskedett. Ismertem Kun András! Nála e két szempontot mérlegelve tisztább férfit nem ismertem. Aki mást állít, egy igaz ember és igaz magyar, de hadd állítsam, igaz pap becsületében gázol! Szélsőségesen, fanatikusan pap és magyar

volt. [...] Valóban, Kun András napokon keresztül viselt fegyvert és géppisztolyt is. E sorok írójának a géppisztolyát. Ölt vele? A kommunisták bizonyították, de ez az egy, amit Kun András nem vállalt! Tehát nem is ölt!” (ALFÖLDI 1951: 9–10).

Alföldi Géza elbeszélése kapcsán nyilvánvalóan fel sem merül, hogy fizikai kényszer – vagy kényszerítő körülmény – hatása alatt írta e sorokat, azonban állításai ugyancsak nem vehetők össze más forrásokkal. Történettudományi megközelítésből az ismeretség és személyes rokonszenv okán legalább olyan elfogultak szavai, mint a sértetteké.

Egy Amerikában élő ferences szerzetes, Krupa Sándor 1978-ban emlékezett meg Kun Andrásról:

„Ezt a fiatal nyilas minorita atyát bírái súlyos dolgokkal vádolták. Szinte ő lett a bűnösök bűnöse. Hogy ezekben a vádakban mennyi az igazság és mennyi a bosszú mérge, nehéz eldöntenie annak, aki csak az ő híradásaik anyagára támaszkodik. Mindenesetre óvatosságra int bennünket az a nagyon is ismert tény, hogy azok, akiket e kornak pártoskodói, bosszútól hajtott bírái ítélték el, csaknem mindig ártatlanok voltak – mint például Mindszenty – vagy legalábbis nem olyan mértékben bűnösök, miként vádlói állították. [...] Budapest védelmében [Kun András] még saját bajtársait is megijesztő, kíméletlen elszánt-sággal harcolt [sic!]. Tudta, hogy sorsa az akasztófa. Mégsem menekült. Semmit sem tagadott. [sic!] Mindent magára vállalt” (KRUPA 1978: 25–26).

Krupa atya szavai szintén nem hagyhatók kritikai észrevétel nélkül. A források egybehangzó tanúsága szerint Kun Budapest védelmében a fronton folyó harcokban nem vett részt, inkább a „belső ellenséggel” szemben vette fel a küzdelmet. A főváros elfoglalása után történelekről meglehetősen eltérőek az eddigi közlések, az azonban megkérdőjelezhető, hogy Kun „mégsem menekült”. Egyes források szerint nem ismerve a pátert – aki ekkor már börtönben volt –, a szovjet katonák szabadon engedték (UNGVÁRY 2005: 301). Az események egy másik változata szerint márciusban megszökött, majd egy román katonai alakulathoz csatlakozott, ahonnan álnéven Olaszországba akart távozni (MAJOR 1988: 109).

Saját elmondása szerint a következőképpen zajlottak az események elfogásáig:

„1945. január 12-ig Budapesten tartózkodtam, attól kezdve pedig Csehországban és Szlovákiában, majd Romániában [...]. Mihelyt Aradra megérkeztem, nyomban jelentkeztem a Minoritáknál s beje-

lentettem, hogy a Renddel továbbra is szoros együttesben akarok élni. 1945. aug. 3-án a határátlépéskor fogságba estem s ezzel megszűnt a lehetősége annak, hogy előjáróimat hollétemről értesítsem” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Bevallott terve tehát nem sikerült, a politikai rendőrség országos körözvénye alapján Makón – máshol a déli határ egy ellenőrzőpontján (SCHEIBER 1997: 34) – felismerték és 1945. augusztus 31-én letartóztatták (ÁBTL 3.1.9. V-119575, vö.: DÉLMAGYARORSZÁG 1945. szeptember 2., vö.: VILÁG 1945. szeptember 1.: 2), melyről másnap a *Népszava* is beszámolt:

„1945. február 12-én esett orosz fogságba, a fogságból megszökött és Brünnbe [ma: Brno, Csehország] került. Augusztus 2-án indult útnak Magyarország felé, Battonyánál fogta el a határrendőrség és küldték fel Budapestre, hogy embertelen cselekedeteiért feleljen” (NÉPSZAVA 1945. szeptember 1.: 3). A kutatás jelen állása szerint tehát nem tisztázott, mi történt pontosan ebben a bő fél évben, és hogyan került letartóztatásba. A fentiekén túl az eseményeknek olyan változatai is ismertek, miszerint egy volt pártszolgálatos buktatta le (UNGVÁRY 2005: 301).

Krupa Sándor vélekedése személyes élményeiből fakadt. Debreceni ferences szerzetesként, hitoktatóként a szovjet megszállás után is a helyén maradt. Az iskolák államosításakor, 1948-ban kommunizmusellenes és rendőrgyilkosságra való lázítással vádolták meg, és egy kirakatperben 4 év börtönbüntetésre ítélték, azonban csak 1954 decemberében engedték szabadon. Évtizedek távlatából megírt könyveiben (KRUPA 1976; KRUPA 1978; KRUPA 1979; KRUPA 1981; KRUPA 1983) felelevenítette börtönéveit és a „kortárs, a szem és a fültanú hitelességével” (BAJTÁRSI LEVÉL 1979: 87) írta le a háború alatti magyar politikai élet több vezetőjének utolsó napjait (<http://lexikon.katolikus.hu>; BAJTÁRSI LEVÉL 1977: 73; BAJTÁRSI LEVÉL 1979: 87). Átélt meghurcoltatása, az egyházhoz való lojalitása és a kommunizmussal való szembehelyezkedése Kun András bűnösségének megkérdőjelezésére sarkallta, bár ő maga nem volt nemzetiszocialista érzelmű.

Végezetül Tudós-Takács János katolikus teológus-filozófus, műfordító cikke idézendő fel az emlékezések sorában:

„Abban az időben még megengedték a halálra ítélt papnak, hogy egy paptársa a siralomházban mellette tölthesse a kivégzése előtti éjszakát.” Itt fontos rámutatnom arra, hogy Kun Andrást az ítélethozás után 2 órával kivégezték, tehát halálraítéltként nem töltött el

egy éjszakát sem. Ez a tárgyalását megelőző éjjel lehetett. „Az illető pap – Salamon László kapucinus szerzetes [Tudós-Takács Ernő közlése] – egyáltalán nem volt hungarista, tehát nem volt elfogult, de Kun páter hősies viselkedésének annyira a hatása alá került, hogy 14 évvel később életszerűen tudott beszámolni arról, hogy valójában nem ő vigasztalta a halálraitétet, hanem Kun páter vigasztalta őt. Még 14 évvel később is megrendülten idézte Kun páter szavait: »Atyám, miért van elkeseredve? Hiszen a lélek halhatatlan. Én magam ezért nem félek a haláltól!« (TUDÓS-TAKÁCS 2008).

Tudós-Takács János leírása ugyancsak szubjektív benyomáson alapul. Személyesen ismerte a kivégzett nyilas pap gyóntatóját és az ő elbeszélése befolyásolóan hatott rá. Ezenkívül nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ő maga műfordítói munkássága (például: AQUINÓI 2002, AQUINÓI 2014, C. A. MACARTNEY 2006, AQUINÓI 2011, AQUINÓI 2008, AQUINÓI 2016) mellett a hungarizmust népszerűsítő, ismeretterjesztő előadásairól vált ismertté.

PROBLÉMAFELVETÉS

Munkám során igyekeztem rámutatni, hogy a Kun András „szomorú emlékü szereplés[éről]” (ÚJ EMBER 1945. szeptember 16.: 2) szülő interpretációknak számos gyenge pontjuk van, amelyek túlnyomórészt a forráskritika hiányára vezethetők vissza, és csak kisebb mértékben a tárgyi tévedésekre. Az eddigi kutatások vizsgálati szempontjait jól reprezentálja Budai-S. Balázs könyvének utószava: a szerző konstatálja ugyan, hogy „rendkívül nehéz, egyes esetekben pedig lehetetlen hét évtized távlatából kétséget kizáróan bizonyítani egyes konkrét bűnesetekben adott személy pontos szerepét” (BUDAI-S. 2016: 140), de ennek ellenére mégis „összegyűjtve az apró bizonyítékokat, [...] igyekszik objektív és megnyugtató választ adni a Kun pátert övező ma is felmerülő kérdésekre” (BUDAI-S. 2016: 5). Végezetül a „bizonyítás” után, illetve annak fényében – bár a „rendelkezésre álló tanúvallomások egyes esetekben egymásnak ellentmondóak” (BUDAI-S. 2016: 140) – tények ismeretéről beszél, vagyis a téma feldolgozásának koncepciójában egy logikai ellentmondás érhető tetten.

Az ilyen zavaros következtetésekből kiindulva fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a feldolgozott események körülményeit, pontos lefolyásukat – melyek forrásai tanúvallomások és visszaemlékezések – nem lehet tényként bemutatni, csak mint szubjektív, egyéni élményeken alapuló beszámolókat. Ezáltal úgy gondolom, a tárgyalt

bűnelkövetések súlya nem kisebbedne, de a történettudományi megközelítés fontos szempontja, a forráskritika is érvényre jutna. Többségében nem az esetek megtörténte képezheti ugyanis vita tárgyát, hanem az azokban részt vevő személyek pontos szerepe.

Véleményem szerint – eltekintve az eljáró népbíróság vitatható törvényes felhatalmazásától és a lefolytatott eljárás szabályosságától – a Kun András ellen hozott ítéletnek a következő részlete történeti hi-telességű:

A „tömegesen bekísért zsidó személyek sorsa, az összeszedések célja felől az akkori nyilas módszerek ismeretében semmi kétsége nem lehetett, saját cselekménye, mellyel e személyek összefogásában és bekísérésében közreműködött, akként jelentkezik, mint amellyel e személyek törvénytelen kivégzését előmozdította. Vagyis a kivégzéseknek maga is a részese volt” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Ennek elfogadásával vitán felül emelkedik Kun András tetteinek morális megítélése (elítélése), ugyanakkor feleslegessé válik az egyes bűnesetek részleteiben történő „bizonyítási” szándéka – mely nem lehet történeti távlatból egy eseménysor feldolgozásának célkitűzése.

A népbíróság ítéletének idézett részlete az, amit talán minden kétséget kizáróan megállapíthatunk a rendelkezésre álló források alapján, azonban ez az egyes esetekre lebontva már nem ilyen egyértelmű. Elszigetelt, vagy egymásnak ellentmondó beszámolók egy ilyen érzékeny, indulatokat generáló témában nem képezhetik történelmi tények megállapításának alapját. A vallomások, visszaemlékezések, leírások összegyűjtése feltétlenül fontos, de azok közlése során nem szabad figyelmen kívül hagyni, milyen sérelmek, érzelmek vagy fizikai körülmények befolyásolták a nyilatkozó személyeket.

Az említett fizikai körülmények kapcsán Göncz Árpád volt köztársasági elnök esetét szeretném ismertetni, ugyanis Kun páterrel kapcsolatos története többször feltűnt beszédeiben és a vele készített interjúkban:

„En magam is a házunk pincéjében feküdtem – a Bors [ma Hajnóczy József] utca 3. szám alatt – sebesülten a szénrakáson, amikor a mellettünk lévő házban Kun páter és az emberei hajítottak le az emeletről egy ezredest és egy őrmestert, akit hadi szökevénynek minősítettek. Egy nappal a ház »felszabadulása« előtt. A kezem ügyében ott volt az október 15-én kapott kis Browning, a három [máshol kettőt említ: LÁSZLÓ–WISINGER 1994: 16] tölténnyel. Közülük kettőt Kun páter legényeinek szántam, az utolsót magamnak. De vagy nem találták meg a két pince közötti átjáratot, vagy féltek, hiszen az utcát

már lőtték: a keleti front nyugati oldala a Vérmező mentén, a keleti a Városmajor utcában húzódott” (GÖNCZ 1998: 282–283).

Az eset tehát egy nappal azelőtt történt, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalta a háztömböt. Ungváry Krisztián történész munkája (UNGVÁRY 2013) nyomán megállapítható, hogy a front január 25-én húzódott a Csaba utca–Bíró utca–Szamos utca vonalban (UNGVÁRY 2013: 155). 26-án a szovjet rohamcsoportok elfoglalták a Városmajor nagy részét, és a Csaba utcáig nyomultak előre (UNGVÁRY 2013: 156). 27-én „az aznap elfoglalt Kis-Sváb-hegy irányából a szovjetek felgöngyöltették a Városmajor utcában és a Városmajorban még kitartó védőket, akiknek a Déli pályaudvar–Kékgolyó utca térségéig kellett visszavonulniuk” (UNGVÁRY 2013: 157–158). Január 28-án az első Vérmezőre néző ház is szovjet kézre került a Bors utca és a Vérmező sarkán (UNGVÁRY 2013: 158), de másnap magyar csendőrök kifüstölték onnan az ellenséget (UNGVÁRY 2013: 160). A Bors utcában 31-ére már bizonyosan konszolidálódott a helyzet, mert a támadók ott állítottak fel egy gulyásagyút (UNGVÁRY 2013: 162).

Megállapítható tehát, hogy a Göncz Árpád által többször említett eset január 27-e előtt semmiképpen sem játszódhatott le. Mivel a páter ekkor már a katonai hatóságok letartóztatásában volt, aligha lehetett jelen bármelyik razzianál. Következésképpen Göncz Árpád – aki nyilvánvalóan nem látta saját szemével, és nem hallotta saját fülével a pince mélyéről a szomszéd házban intézkedőket – elbeszélése téves információ, szóbeszéd alapján.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben ismertetett észrevételekkel arra próbáltam rámutatni, hogy a megtörtént események cáfolata, vagy a büntettek súlyának kisebbitése nélkül is megállapítható, hogy nincs abszolút igazság, objektív forrás, csak személyes élmények és sérelmek leképeződéséből fakadó, konstruálható múlt. Ebből kifolyólag a téma feldolgozásánál nem követhető az az irányelv, amelyet a kor szellemében dr. Munkácsi Ernő ügyvéd, jogi író fogalmazott meg a magyarországi zsidóüldözés történetének feldolgozása kapcsán 1947-ben:

„A történetírónak – ha híven akarja teljesíteni feladatát – egyformán meg kell tagadnia barátait és ellenségeit. Nem szerethet és gyűlölhet senkit, hidegnek és márványarcúnak kell lennie. Csak egy célja lehet: az igazságot szolgálni, de azt mindenképpen – tekintet nélkül

arra, hogy az igazság felderítése egyeseknek kedvez, másoknak nem előnyös” (MUNKÁCSI 1947: 8).

Úgy látom, az „igazság szolgálata” – mivel kizárólag egyéni nézőpontú vallomások és visszaemlékezések állnak a kutatók rendelkezésére – nem lehet azonos az „igazság felderítésének” szándékával. Elég csak a Maros utcai kórház tragédiájának szemtanúi beszámolóira gondolni, hogy lássuk: ahány visszaemlékező, annyi történetváltozat (az eseményekről bővebben lásd: KURUCZ 2016). Ezért – Munkácsi irányelvénél maradva – az „igazság szolgálata” nem jelenthet mást, mint az összegyűjtött források kritikai kezelését, bemutatva a megnyilatkozók állításait, akkor is, ha egymásnak ellentmondanak. A hitelesség tehát nem azonosítható a történelmi igazság feltárásának szándékával, sokkal inkább az eseményekre vonatkozó források megfelelő forráskritikával történő interpretálását jelenti.

Megállapításaimat végezetül egy konkrét példával szeretném alátámasztani a Budai könyvében leírt Maros utcai kórház tragédiájának tekintetében:

„Kun páter a későbbi népbírósi büntető perében elismerte, hogy jelen volt a Maros utcai kórház kiürítésénél, a gyilkosságokban való aktív részvételét azonban tagadta. Erre azonban egy bizonyos Stern Jenőné nevű szemtanú cáfolt rá, aki a [...] saját szemével látta, hogy Kun géppisztollyal maga is tüzet nyitott egyes áldozatokra” (BUDAI-S. 2016: 73), valamint „személyesen gyilkolta a csecsemőket és az aggokat egyaránt” (BUDAI-S. 2016: 112).

Budai hitelesen közli Stern Jenőné vallomását, azonban azt az események tényszerű bemutatására használja fel. Figyelmen kívül hagyja azt, hogy a nevezett tanút 1949-ben Juhász László perében – szintén a Maros utcai kórházban történetekkel kapcsolatban – ismét meghallgatta a népbírósi, ugyanis a vádlottat – Kun páterhez hasonlóan – a gyilkosságokban való részvétellel vádolták. Ám ekkor a népbírósi már figyelmen kívül hagyta az általa elmondottakat, mert megállapítása szerint a tanú vallomása „ingadozó és önmagának is ellentmondó” volt (ÁBTL 3.1.9. V-55436).

„Megcáfolja Stern Jenőné vallomását Schönwald Pálné tanú az 1949. évi május hó 19. napján tett vallomásában, aki azt mondja, hogy a vérengzés ideje alatt Stern Jenőnével, Palotainéval és egy pár ápolónővel a 12-es szobában volt bezárva, onnan kijönni sem a betegeknek, sem az ápolónőknek nem lehetett” – indokolta a népbírósi Stern Jenőné vallomásának figyelmen kívül hagyását (ÁBTL 3.1.9. V-55436).

Tehát a népbíróság megítélése szerint nem láthatták a kivégzéseket (ÁBTL 3.1.9. V-55436). Mégis, három évvel korábban Stern Jenőné vallomása volt az egyetlen, amely alapján „a népbíróság tényként látta megállapíthatónak azt is, hogy a kivégzésekben maga a vádlott is részt vett” (ÁBTL 3.1.9. V-55436). Véleményem szerint ez az egy példa is alátámasztja, hogy a források kritikai vizsgálata elengedhetetlen a téma történettudományi megközelítésű feldolgozásához.

2. ábra. „Kun páter: Milyen kár, hogy felakasztottak. Én lettem volna a legméltóbb pap ehhez a bűnbánathoz.” (Ludas Matyi 1945. 21. 4–5.).

A kép digitális utómunkálatait a szerző végezte

Összegezve elmondható: sajnos, Kun páter bűnelkövetéseinek eddigi feltárása során a szerzők olyan visszaemlékezéseket, vallomásokat, népbírósági dokumentumokat is a történetek tényszerű ismertetésére használtak fel, melyeket még a Kun Andrást halálra ítéelő Jankó Péter vezette tanács sem tartott bizonyíthatónak. Kis túlzással az 1945-től kezdődően, hírlapokban elterjedt páter-kép adaptációja ismerhető fel a mai szakirodalomban is, noha a fentiekben felvázolt szemlélet

nem jelenti, nem jelentené Kun András tetteinek relativizálását vagy bűnösségének megkérdőjelezését, csak mindennek pontosítását.

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton mondok köszönetet Turbucz Péter levéltáros kollégámnak, Godzsák Attila történésznek és Tudós-Takács Ernő könyvtárosnak e tanulmány végleges változatának elkészítésében nyújtott segítségükért és hasznos észrevételeikért, továbbá köszönet illeti dr. Csiki Tamás egyetemi docenst, aki e tanulmány előzményének számító TDK-dolgozatom megírása során adott iránymutatást.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- ALFÖLDI Géza 1951. Kun páter „bűne”. Hídverők, február 10.
- ÁLLAMBIZTONSÁGI Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-119575 Kun András
- ÁLLAMBIZTONSÁGI Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-55436 Juhász László és társa
- AQUINÓI Szent Tamás 2002. A teológia foglalata. Első rész. Budapest
- AQUINÓI Szent Tamás 2008. A teológia foglalata. Második rész 1. Budapest
- AQUINÓI Szent Tamás 2011. A Summa theologiae kérdései a jogról. Budapest
- AQUINÓI Szent Tamás 2014. A teológia foglalata. Második rész 2. Budapest
- AQUINÓI Szent Tamás 2016. A fejedelmek kormányzásáról. Máriabesnyő
- Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott országgyűlés naplója. II. 948. Budapest
- BAJTÁRSI LEVÉL 1977. 2.
- BAJTÁRSI LEVÉL 1979. 2.
- BALOGH Gábor 2014. A római katolikus egyház és a nemzetiszocialisták Magyarországon. Budapest
- BEKE Margit (szerk.) 1992: A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között II. München–Budapest
- BIZÓ Béla 1942. Hit és haza. Szeged
- BUDAI-S. Balázs 2016. Kun Páter a reverendás gyilkos – A nyilas korszak leghírhedtebb alakjának nyomában. Budapest
- CSONKA Laura 2014. Kun András a népbíróság előtt = *Archivnet* 5. http://www.archivnet.hu/politika/kun_andras_a_nepbirosag_elott.html (2017. 02. 27.)
- CSONKA Laura 2015. Egy minorita szerzetes a nyilasok szolgálatában – Kun András élete = *Múlt és Jövő* 4. 89–101.
- DÉLMAGYARORSZÁG 1945. szeptember 2.
- DOBSZAY Károly 2005. In memoriam Alföldi Géza = Alföldi Géza: Végrendelet. Költemények. Budapest, 673–676.
- GERGELY Jenő 1992. Concordatum Hungaricum. A nyilas kormány konkordátum-tervezete 1945. elején = *Századok* 3. 695–728.

- GÖNCZ Árpád 1998. Sodrásban. Válogatott beszédek. Budapest
- HÍDVERŐK 1951. február 10.
- HILLER István–NÉMETH Alajos 1978: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941–1945) Soproni Szemle 32. 193–224.
- KOVÁCS Zoltán András 2009. A Szálasi-kormány belügyminisztériuma. Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban. Budapest
- KRUPA Kolumbán Sándor. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Krupa.html> (2017. 02. 27.)
- KRUPA Sándor 1976. A sarló-kalapács bilincseiben. Youngstown, Ohio
- KRUPA Sándor 1978. A sarló-kalapács börtöneiben. DeWitt, Michigan
- KRUPA Sándor 1979. A sarló-kalapács áldozatai. DeWitt, Michigan
- KRUPA Sándor 1983. A sarló-kalapácsos börtönök titkai. DeWitt, Michigan
- KURUCZ Ádám 2016. Kun Andrásról és a Maros utcai kórház 1945. évi tragédiájáról = *Diáktudomány* 9. 250–253.
- LÁSZLÓ György–WISINGER István 1994. Göncz Árpád. Beszélgetések az elnökkel. Budapest
- LÁSZLÓ T. László 2005. Egyház és állam Magyarországon 1919–1945. Budapest
- MACARTNEY, C. A. 2006. október tizenötödike – A modern Magyarország története. Budapest
- MAGYAR Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K. Magyar Távirati Iroda, Magyar Országos Tudósító 1948. június 13. 4. kiadás
- MAGYAR Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K. Magyar Távirati Iroda, Külföldi-belföldi hírek 1944. október 28.
- MAGYAR Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltára XII. 32. Nyírbátori Minorita Rendház iratai, 1711–1950
- MAJOR Ákos 1988. Népbíráskodás. Forradalmi törvényesség. Budapest
- MIKLÓS Péter 2006. Katolicizmus és politikum a Horthy-korszakban = *Aetas* 2–3. 311–315.
- MUNKÁCSI Ernő 1947. Hogyan történt? Adatok és okmányok a magyar zsidóság tragédiájához. Budapest
- NAPLÓ 1959. június 4.
- NÉPSZAVA 1945. szeptember 1.
- NÉPSZAVA 1945. szeptember 20.
- PALÁSTI László 1946. Kun páter ördögi naplója. I. *Képes Figyelő* február 23.
- PALÁSTI László 1946. Kun páter ördögi naplója. II. *Képes Figyelő* február 30.
- PÁPA ÉS VIDÉKE 1944. november 5.
- PELLE János 2015. A nyilas terror Budán. = *Valóság* 10. 65–87.
- Rehabilitáltak egy népellenes bűntett miatt elítélt honvédtisztet. http://multkor.hu/20130905_rehabilitáltak_egy_nepellenes_buntett_miatt_elitelt_honvedtisztet (2017. 02. 27.)
- SCHEIBER Mirjam 1997. A budapesti „Bíró Dániel” orth. zsidó kórház tragikus története = *Holocaust Füzetek* 7. 9–44.
- SIPOS Péter 1966. Az Imrédy-kormány válsága és bukása = *Történelmic Szemle* 1. 42–84.

- SZABAD NÉP 1945. április 17.
SZABAD NÉP 1945. december 12.
SZIRMAI Rezső 1993. Fasiszta lelkek. Budapest
TOLNAI Új Világlexikona. 16. 1929. Budapest
TUDÓS-TAKÁCS János 2008. A muszkavezető és az áldozat = *Szittyaküirt* 1. 3.
ÚJ EMBER 1945. szeptember 16.
UNGVÁRY Krisztián 2005. Magyarország szovjetizálásának kérdései. = Romsics Ignác (szerk.): Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemből. Budapest, 279–308.
UNGVÁRY Krisztián: Budapest ostroma. Budapest, 2013
VILÁG 1945. szeptember 1.
VILÁG 1945. szeptember 20.
VILÁG 1945. szeptember 30.
VIRRADAT 1944. október 30.
ZIMÁNDI Pius István 2015. Egy év története naplójegyzetekben. 1944. március 19. – 1945. március. Budapest

Pater Kun in the historical records of the 21st century

The study deals with one of the best-known persons of the Nyilas atrocities during the siege of Budapest in 1944/45, András Kun, better known as Pater Kun. The study analyses the possible interpretations of his ill-deeds from a perspective of the lapsed decades. As opposed to established interpretations, which first gained ground in the press and later in professional journals (which lacks any critical approach in the selection of sources), the study proposes a new perspective: instead of ‘demonization’, it suggests historians to adopt a stricter selection of sources. The study reflects on earlier studies which also point out the necessity of a different perspective, but also uses sources which have not yet been used in scientific research with a goal to prove that it is possible to show different opinions without the relativisation of the events.

Key words: Kun Andras, the Arrow Cross Party, the Catholic church, siege of Budapest, people's court

Kun pater u istorijskim zapisima 21. veka

Rad se bavi sa jednim od najpoznatijih činioca njilaških atrociteta tokom opsade Budimpešte 1944–45. godine, Andrašom Kunom, poznatijeg po imenu Kun pater; analizirajući kako se mogu interpretirati njegova zlodela iz ugla proteklih decenija. Nasuprot tačke gledišta koja se ukorenili prvo u štampi, a potom i u stručnoj literaturi – a koja bezkritično, činjenično pristupa svakom mogućem izvoru – predlaže jednu novu perspektivu: umesto „demonizacije” obradu tematike koja strože rukuje sa izvorima. Rad uzima u obzir i neke delove već ranije objavljenih studija, a koje

iziskuju neophodnost usvajanja drugačije perspektive. Rad pri tom citira i takve izvore, koje još nisu korišćeni u raznim ranijim istraživanjima, a sa ciljem da i u praksi prikaže da je moguć prikaz mišljenja više strana i bez relativizacije samih dešavanja.

Ključne reči: Andraš Kun, Partija strelastog krsta, Katolička crkva, opsada Budimpešte, narodni sud

Beérkezés időpontja: 2017. március 16.

Elfogadás időpontja: 2017. június 1.

